

Lojze Filipič

Doktor Branko Gavella

Spominske reminiscence njegovega učenca

Vsi, ki smo imeli srečo, da smo intimneje ter intenzivneje doživeli edinstveno, dinamično, fulminantno osebnost doktorja Branka Gavella kot režiserja, akademskega učitelja in človeka, smo se ne enkrat samkrat zalotili pri absurdni misli, ne da bi se sploh zavedali njene absurdnosti:

Ta izjemni človek kratko in malo ne more umreti. Ni sile, ki bi mogla pogasiti ta ognjenik vitalnosti, ustvarjalne sile in sle, temperamenta, tople človečnosti, mladosti kljub starosti, bleščeče inteligence ter velikanskega znanja.

Tudi zadnja leta, ko je neozdravljiva bolezen že krvavo orala in pustošila po njem, se je zdelo, da se ji doktor ne bo nikoli podal. »Vušel sem iz špitala,« je z eulenspieglovsko prešernostjo v svoji sočni stari kajkavski zagrebščini prešel odgovor na vprašanje, kako se počuti, in precej vehementno, skoraj hlastno zavrtal v človeka: kaj delaš, kako delaš, kaj se dogaja v njegovi Ljubljani. Kakor da bi bral misli: razumel te je, še preden si povedal, kar si želel povedati. Kot na predavanjih, seminarjih in pri režiji je zaprl oči, našobil izrazite ustnice, nemirno potrkaval in kopal po tleh s palico, na katero naj bi se, odkar je »vušel iz špitala«, opiral, a jo je nosil bolj kot igračko ali kot sabljo, te prekinil in že presodil in rabsodil: iz njega je šinil nezadržen, silovit ognjemet pripomb, ocen, nasvetov, kratkih, a preciznih in stvarnih analiz, kot britev ostrih kritičnih ugotovitev in humornih ter dovtipnih bodic.

Resnično: doživeti osebnost doktorja Gavella je pomenilo doživeti tvorno življenje samo v njegovi neuničljivi prasili. Življenje, v katerem so se združile božanska iskra umetniškega ustvarjalnega talenta, primarna, izjemno potentna vitalnost ter nedopovedljivo visok intelekt.

Vsako intimnejše delovno in človeško srečanje z doktorjem Gavello je človeka pretreslo, vznemirilo, požlahtnilo. Od skušenj, ki jih je vodil, od predavanj in seminarjev, ki jih je imel na igralski akademiji, smo vedno znova odhajali kot odhajamo z gledališke predstave, koncerta, razstave ali od prebrane knjige, ki nas je s silovitostjo estetske resničnosti in z globino pa tehtnostjo umetniškega sporočila zmlela v neogljen nič, a nam obenem vendarle vcepila novo klico življenja, vere vanj in v njegov smisel. Beseda je stara, obrabljena in patetična, toda za doktorja Gavello absolutno resnična, edino ustrezna in primerna: iskra umetniške ustvarjalnosti in kondenzirana, eruptivna, vrela življenjska sila sta se v njem razgoreli v nepogasljiv plamen, v katerem so se kalili svetovi in ljudje in se formirali v nove organizme na nivoju nove, višje estetske resničnosti.

*Branko Gavella —
27. oktobra 1961 —
na umetniškem
jubileju igralca
Staneta Severja*

Ko je doktor Gavella režiral, predaval ali kramljal s svojimi slušatelji na seminarjih, so mu bili igralci in študentje odprta knjiga. Z izrednim občutkom za človeka je posegal v njihovo psiho, odkrival poteze in vrednote, ki jih ne oni sami ne kdo drug ni niti slutil. Odpiral je pota in izrazne možnosti, svetoval, usmerjal, tudi grmel nad človekom. Ogorčeno in ostro, toda z objektivnim mirom in zanesljivo roko kirurga je rezal in ruval iz človeka plevel narejenosti, patetike, cenenosti. Nikoli ni dociral, marveč skupno z igralci in študenti intenzivno razmišljal, grebel po problemih, kopal po ljudeh, se zagrizeno in temperamentno prebijal v globine in skrite sfere človeške psihe in človeške zavesti, vedno znova iskal in postavljaj primerjalne opornice v glasbi, filozofiji, književnosti in upodabljaajoči umetnosti. Igralcu je nakazal smer, mu zakoličil pot. Ta pot je vedno bila strma, na prvi pogled neprehodna, toda on je pomagal

Doktor Branko Gavella čestita Stanetu Severju

hoditi. Kultiviral je ustvarjalno potenco, ki jo je v igralcu odkril in mu s silo svojega silovitega, hudourniškega vitalizma dajal poguma. Nikoli si ni igralca podrejal, nikoli ga ni silil v nekaj, kar ni bilo intimno in globoko njegovo, igralčevo, čeravno se je tu in tam komu na prvi pogled zazdelo, da celo surovo počne prav to.

Tedaj je zatreskalo in zagrmelo kot v naletu orkana. Generacije in generacije si bodo še pripovedovale o teh neurjih v naših gledaliških hišah in na akademiji pri njegovih seminarjih, toda generacije in generacije bodo tudi strmele pred resnico, da so se iz teh in takih neurij rodile številne velike odrske podobe, da so se pod njegovo ustvarjalno in oblikovalno pedagoško roko rodile, prerodile in na novo rodile mnoge igralske umetniške osebnosti in da so nekatere od njih šele pod konec igralske poti sploh našle svojo resnično in pravo ustvarjalno smer in vsebino. Generacije in generacije našega igraltva si bodo končno pripovedovale, da mu ni nihče nikdar ničesar za dolgo zameril, najsi je bil v svoji hlastni ustvarjalni vnemi z igralci in študenti včasih še tako oster, na videz brutalen in krivičen. S prisrčno in toplo drobno gesto ali šegavo besedo ali kar z novo ironično bodico je znal zagladiti konflikt, ki medtem sploh že ni bil več konflikt, ker se je v takem krču igralec odprl, in podoba, ki jo je Gavella dotlej videl le kot vizijo, je zaživela v igralski resničnosti.

Njegov umetniški opus je gigantski in vseobsežen. Od antičnih tragedij do najnovejše evropske dramatike, zlasti domače hrvaške in slovenske, se boči ustvarjalni lok, ki sloni na Shakespearu in Krleži, a vključuje tudi opero, balet, kritiko, esejistiko, filozofske razprave in goro teoretičnih gledaliških ter dramaturških razmišljanj. Rečemo lahko, da je na gledaliških odrih v Zagrebu, Ljubljani, Beogradu in po številnih gledaliških središčih vzhodne in zahodne Evrope

oživil vso evropsko dramatiko v najbolj značilnem prerezu in izboru ter v živo estetsko resničnost obudil evropsko dramsko zgodovino od Ajshila do naših dni.

Ustvarjal je v jugoslovanskem in evropskem gledališču pol stoletja. Med gledališkimi delavci, ki so repertoarno in stilno uprizoritveno evropeizirali hrvaško, slovensko in srbsko gledališče in v njem dokončno izvedli prelom od romantičnega klasicizma v žlahtni realizem, je bil vodilna osebnost. Kot idejno-teoretični pobudnik, psiholog in filozof, kot kritik, režiser-realizator in pedagog se je bil na najbolj izpostavljenih barikadah naše gledališke revolucije.

Bistveni vsebini svojih estetskih nazorov in umetniških izpovednih smotrov je ostal zvest vse življenje, vendar je obenem ostajal vedno mlad, vedno moderen, zakaj oblikovanje človeka in vsega človeškega v bistvenih, stvarnih, čistih in žlahtnih črtah ter izpovedovanje resnic in spoznanj o človeku in vsem človeškem v labirintu iskanj in blodenj na tem našem planetu ostaja kljub vsemu slejkoprej osnovna naloga, namen in smoter sleherne umetnosti, posebej še gledališke.

Evropska gledališka zgodovina in zgodovina teoretične gledališke misli bo prej ali slej morala priznati njegovo delo kot samostojno in zaokroženo teoretično in stilno gledališko epoho. Gavellova gledališka šola je po domišljenosti, jasnosti, doslednosti in predvsem po umetniških in pedagoških rezultatih enakovredna nekaterim razvoju usodno pomembnim epoham francoskega, ruskega in nemškega gledališča. Iz široke in vsestranske filozofske, umetnostno-zgodovinske, slovstvene, sociološke, splošne in predvsem gledališke izobrazbe je Gavellova črpal elemente za svojo gledališko teorijo, lahko bi rekli, za svoj sistem. V njem so resda nekateri elementi skandinavsko-nemške realistične šole in šole Stanislavskega ter kartelovcev, toda zaradi tega pod nobenim pogojem ni moč govoriti o kompilaciji. Nasprotno: Gavellov gledališki sistem je spričo tvornega upoštevanja spoznanj moderne sociologije, estetike in psihologije nov, izviren in samonikel, po metodi, sistematiki in smotrih sodoben opus. Sodim, da ni pri nas še nihče tako jasno, znanstveno precizno in izčrpno analiziral psihološkega procesa igralskega umetniškega ustvarjanja kot doktor Gavella. Pred njim, pred tem gigantom umetništva, vitalitete, inteligence in znanja, pred njegovim epohalnim umetniškim, teoretičnim in pedagoškim opusom stojimo njegovi učenci — in med Gavellove učence moramo danes šteti vse generacije sočasnega jugoslovanskega gledališča — majhni in nebogljeni. In osiroteli. Osiroteli za njegovo nadvse dragoceno ustvarjalno osebnost, za njegovo čudovito in žlahtno vitalno človečnost in — osiroteli za svoje absurdno upanje, da ga ne bomo nikoli izgubili.

Doktor Branko Gavella

L'ancien directeur du répertoire de la salle »Drama« du Théâtre National Slovène de Ljubljana et directeur artistique du Théâtre Municipal de Ljubljana évoque dans cet éloge poétique et plein de verve le souvenir de Branko Gavella, le plus grand des metteurs en scène yougoslaves, qui a travaillé aussi pour les scènes de Ljubljana et enseigné une série d'années à l'Académie de l'art théâtral de Ljubljana. Celui qui a eu le bonheur d'entrer en contact avec la personnalité de Gavella a eu, d'après l'auteur, l'occasion d'observer la vie active même dans toute sa force élémentaire: dans la personnalité de Gavella, on voyait réunies l'étincelle divine d'un grand talent créateur, une vitalité extrêmement puissante et une intelligence hors ligne. L'auteur affirme que l'histoire du théâtre européen sera tôt ou tard obligée de reconnaître à son oeuvre une place à part: celle d'une époque théâtrale autonome et achevée en elle-même, tant du point de vue de la théorie que de celui du style.